

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 1, 2011 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338

Г. М. Рижакова,
к.е.н., КНУБА

РОЛЬ І МІСЦЕ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано проблеми розвитку малого і середнього бізнесу в сучасній українській економіці, його роль у перехідній економічній системі, диспропорції, які виникли в ході цього розвитку. Визначено основні функції малого і середнього бізнесу, висловлено пропозиції щодо його включення у реалізацію загальної стратегії економічного зростання, яка має бути реалізована в Україні.

В статье проанализированы проблемы развития малого и среднего бизнеса в современной украинской экономике, его роль в переходной экономической системе, диспропорции, которые возникли в ходе этого развития. Определены основные функции малого и среднего бизнеса, высказаны предложения относительно его включения в реализацию общей стратегии экономического роста, которая должна быть реализована в Украине.

In the article the problems of development of small and middle business are analysed in the modern Ukrainian economy, his role in the transitional economic system, disproportions which arose up during this development. The basic functions of small and middle business are certain, suggestions are expressed in relation to his plugging in realization of general strategy of the economy growing, which must be realized in Ukraine.

Постановка проблеми. З метою підвищення ефективності діяльності малого та середнього бізнесу доцільним є вивчення та систематизація діючих та запланованих можливостей держави, результатом якого буде чітке та лаконічне визначення державної політики, що відповідатиме сучасним умовам функціонування малого та середнього бізнесу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Підтвердженням слушності вищезазначеної позиції можуть слугувати положення, сформульовані рядом українських вчених, дослідників феномену малого підприємництва (О.М. Варченко, А.С. Даниленко, А.І. Кредісова, С.А. Ушацький, В.М. Погорельцев, О.М. Костюк та інші), на думку яких саме мале підприємство сприяє становленню нової парадигми економічного розвитку. Вивченню функціонування вітчизняного малого і середнього бізнесу і розкриттю його окремих аспектів присвячені роботи багатьох науковців і практиків, зокрема В.М. Хом'якова, В.Д. Радаєва, О.І. Цигилик. На їхню думку, підтримка становлення та розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики з перших років економічних реформ. Вагома роль малих і середніх підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення здобула широке визначення на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні.

На перехідному етапі при переході економіки від централізованого управління до ринкової особливо актуальним є питання системного уявлення соціально-економічних процесів системного зображення ринкової економіки, її складових, територіальних і галузевих економічних систем, первинних економічних структур (підприємств, організацій, фірм)

Вагома роль малих і середніх підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення здобула широке визнання на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні.

Досвід розвитку економіки розвинених країн підтверджує необхідність, доцільність розвитку малого і середнього бізнесу як напрямку розвитку, що створює об'єктивні умови встановлення ефективної взаємодії держави і виробничого сектору, створенню нових робочих місць, реалізації соціально-економічних програм, структурної перебудови і оновлення виробництва, побудови власне ефективної економічної стратегії.

Відповідно підвищуються вимоги до побудови ієрархії довгострокових прогнозних завдань і тактики економічної політики, яка повинна поєднувати в собі максимальне стимулювання розвитку незалежних суб'єктів підприємництва зі спрямуванням їхньої діяльності в руслі загальної стратегії економічного розвитку. Реалізація державної економічної політики, не підпорядкованій єдиній стратегії державотворення і необмежена необхідністю суворого дотримання вимог національної безпеки, загострила успадковані від радянських часів диспропорції та фактично не забезпечила розбудову в Україні повноцінної ринкової економіки. Відсутність послідовної антикризової політики веде до підтримання перманентного стану трансформаційної кризи.

Оптимізація та створення процедур започаткування та подальшого розвитку підприємницької діяльності в Україні повинні стати одним із пріоритетних напрямків реалізації економічної політики.

Незважаючи на те, що згідно з Указом Президента в Україні запроваджено спрощену систему оподаткування (фіксований податок, єдиний податок), з року в рік Уряд, Державна податкова адміністрація України роблять спроби ліквідувати чинну спрощену систему оподаткування, хоча спрощена система оподаткування повністю себе виправдала.

У 2008 році від суб'єктів малого підприємництва, що використовують спеціальні режими оподаткування, до зведеного бюджету надійшло 1,8 млрд. грн., з них платниками єдиного податку сплачено 1504,3 млн. грн. фіксованого – 259,9 млн. грн. придбано спец патентів на суму 35,3 млн. грн..

У минулому році темпи зростання податкових надходжень від суб'єктів, що застосовують спеціальні режими оподаткування, склали 33,4% та перевищують темпи зростання податкових надходжень від суб'єктів підприємництва, що працюють за загальною системою оподаткування, які становлять 22,6%.

Суб'єкти малого підприємництва, які застосовують спрощену систему оподаткування, з кожним роком нарощують обсяги виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), що сприяє збільшенню надходжень до бюджету.

Спрощена система охоплює понад 50 видів економічної діяльності. Серед них найбільш розповсюдженим є торгово-посередницька діяльність, транспортне обслуговування, надання побутових послуг, медичних послуг, громадське харчування і юридична практика.

Основні показники діяльності малих підприємств за видами економічної діяльності¹ у 2009 році

	Частка кількості малих підприємств у загальній	Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та	Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні	Фонд оплати праці, млн.грн.	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг),

	кількості підприємств, %	неоплачувані працівники), тис. осіб	працівники), тис. осіб			млн.грн.
Усього	93,7	2152,0	2067,8	27725,4	1117,35	456667,8
у тому числі						
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	80,6	146,4	142,7	1428,2	834,01	12462,2
Промисловість	87,4	375,2	366,2	4464,1	1015,82	45406,8
Будівництво	95,5	259,9	250,3	3376,4	1124,07	34121,0
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	95,9	556,9	530,4	6838,3	1074,42	273335,2
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	94,9	57,2	54,4	632,1	968,01	19111,7
оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	96,1	354,0	337,7	4631,7	1142,82	233441,3
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	95,5	145,7	138,3	1574,5	949,19	20782,2
Діяльність готелів та ресторанів	95,7	71,7	69,1	628,1	758,06	3251,8
Діяльність транспорту та зв'язку	92,5	126,8	121,8	1603,8	1096,77	17495,8
Фінансова діяльність	94,2	25,6	24,5	621,7	2115,88	8202,7
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	96,7	459,5	437,2	7281,4	1387,94	56686,6
Освіта	95,0	15,8	15,2	207,7	1139,99	579,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	94,2	34,2	33,0	359,0	906,84	1336,1
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	93,5	75,1	72,8	878,6	1005,55	3639,8

¹ Дані уточнено з урахуванням зміни підприємствами основного виду економічної діяльності.

Через свою масовість малі підприємства забезпечують вдвічі більшу зайнятість населення на нових робочих місцях, ніж великі підприємства, що значно знижує напруженість у суспільстві, пов'язану з безробіттям.

У період переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки малі підприємства сприяють розвитку конкуренції, структурній перебудові економіки, формуванню нового соціального прошарку підприємців-власників, які є соціальною базою ринкових перетворень. Це є гарантією незворотності руху української економіки до ринку.

Частка прибутку, одержаного малими підприємствами, в загальній сумі прибутку господарств країни становить лише 5 відсотків.

При цьому малий бізнес в Україні забезпечує зайнятість близько 6,4 млн. осіб, з них перебувають на спрощеній системі оподаткування 1,5 млн. осіб. У підсумку спрощенці складають більш ніж істотну конкуренцію великому бізнесу на українському ринку праці, що налічує трохи більше 20 млн. працездатного населення.

Основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва¹

	Суб'єкти малого підприємництва – всього				У тому числі				
	Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	кількість зайнятих працівників, тис. осіб		обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн.грн.	малі підприємства		фізичні особи-підприємці		
		всього	з неї найманих працівників		кількість зайнятих працівників, тис. осіб	обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн.грн.	кількість зайнятих працівників, тис. осіб	обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн.грн.	
									всього
2006	501	5737,8	3631,0	479250,6	2339,0	2208,9	360107,5	3398,8	119143,1
2007	561	6003,7	3684,5	593030,6	2324,7	2223,5	440011,0	3679,0	153019,6
2008	609	6308,0	3745,1	701634,6	2319,0	2206,2	496683,0	3989,0	204951,6
2009	661	6450,9	3665,8	657643,6	2227,4	2106,5	461691,1	4223,5	195952,5

¹ Дані наведено з урахуванням фермерських господарств та статистичної інформації по фізичних особах-підприємцях, яка розрахована на підставі даних ДПА України.

Для того щоб малі підприємства стали невід'ємним елементом економіки України, з тими позитивними функціями, які вони виконують у розвинених країнах, треба стимулювати їхній розвиток.

У нашій країні в залежності від природно - кліматичних, національних, технологічних та інших особливостей регіонів можуть бути різні критерії виділення малого бізнесу.

Законодавство України надає широкі права щодо створення малих підприємств. Так, засновниками їх можуть бути орендні, колективні, спільні підприємства, кооперативи, акціонерні товариства та інші підприємства й організації, а також громадяни, члени сімей, інші особи, що спільно ведуть трудове господарство. У зв'язку з цим будь-яке створене мале підприємство, зберігаючи пріоритет свого засновника, є відповідно і державним, колективним, приватним. Діяльність кожного з них регулюється діючим законодавством. Отже малі підприємства - це не якийсь конкретний тип підприємства, а частина наявних, виділена тільки за критерієм їхнього розміру й наділена додатковими правами та пільгами.

Малі підприємства - досить поширена й ефективна форма господарювання. Вони мають багато таких рис, які не можуть бути притаманні великим підприємствам. Саме мале підприємство здатне найоперативніше реагувати на кон'юнктуру ринку і таким чином надавати ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця властивість малого бізнесу набуває особливого значення в сучасних умовах, коли відбувається швидка індивідуалізація і диференціація споживацького попиту, прискорення науково-технічного прогресу, розширення номенклатури товарів та послуг.

Крім того, малий бізнес мобілізує значні фінансові й виробничі ресурси населення (у тому числі трудові й сировинні), які за його відсутності не були б використані. Про можливості малого бізнесу в цьому плані свідчить досвід економічно розвинутих країн. На малий бізнес тут припадає до 90-95% усіх підприємств і до 20-60% валового національного продукту.

Основні показники розвитку малих підприємств¹

	Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники), тис. осіб	Частка найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості, %	Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	Частка прибутку від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств до загального обсягу прибутку, %	Частка збитків від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств до загального збитків, %	Частка підприємств, що одержали збитки, до загальної кількості малих підприємств, %
2000	44	1730,4	1709,8	15,1	8,1	12,9	16,3	36,6
2001	48	1818,7	1807,6	17,1	7,1	9,1	17,6	38,1
2002	53	1932,1	1918,5	18,9	6,7	9,3	18,8	38,2
2003	57	2052,2	2034,2	20,9	6,6	9,1	20,6	37,1
2004	60	1978,8	1928,0	20,2	5,3	8,2	25,4	35,5
2005	63	1890,4	1834,2	19,6	5,5	7,9	30,6	35,2
2006²	72	2232,3	2158,5	23,5	18,8	17,2	40,2	33,7
2007²	76	2231,5	2154,3	23,7	18,1	14,0	42,2	32,8
2008²	72	2237,4	2156,8	24,3	16,3	16,5	37,6	37,3
2009²	75	2152,0	2067,8	25,3	16,7	22,9	29,0	39,9

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, фермерських господарств та бюджетних установ.

² Дані сформовано з урахуванням змін відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності" від 18.09.2008 року №523-VI.

За показником ВВП на душу населення Україна посідає 136-те місце у світі (\$6,3 тис.). Насамперед, це наслідок пригноблення малого бізнесу, на частку якого в розвинених країнах припадає від третини до половини валового внутрішнього продукту. У кожній розвиненій країні підхід до оподаткування малого бізнесу жорстко ранжируваний. До річного обороту, що не перевищує 2-5 середніх зарплат (тобто десятків або сотень тисяч доларів США), доходи приватних підприємців взагалі не оподатковують. Лише з того моменту, коли його оборот починає обчислюватися сумою з шістьма нулями вступає в дію звичайна система оподаткування.

Логіка цієї системи вкрай проста. Перша стадія дає підприємцю змогу накопичити кошти без витрат на сплату податків. Найчастіше таким підприємцям навіть не потрібно проходити обов'язкову реєстрацію – досить повідомити податкові органи про суть бізнесу та місце його ведення. Це дозволяє підняти власний добробут громадян, рятуючи державу від необхідності витратити гроші з держбюджету на допомогу з безробіття, а згодом – і на пенсії. За дослідженням австрійського професора Фрідріха Шнайдера, дві третини коштів, отриманих без оподаткування, майже одразу вливаються легально в економіку. Держава отримує нового платника податку, а в перспективі компанію міцного середнього рівня, а то й корпорацію.

Останнє – аж ніяк не перебільшення. Усі транснаціональні корпорації Гонконгу, Сінгапуру, Великої Британії та США народилися зі звичайних гаражних майстерень, магазинчиків, закусокних тощо. Так виникли Apple Inc. Стівена Джобса та Стівена Возняка, Microsoft Білла Гейтса та Пола Аллена, Wal-Mart Сема Волтона та McDonald's Corporation, що виросла з однієї закускової братів Діка і Мака Макдоналдів. Досить порівняти ВВП України та обороти американської мережі Wal-Mart (у 1962-му закутковий магазин в Арканзасі) і мережі McDonald's Corporation, яка 1940-го складалася з одного ресторанику: сьогодні річна виручка двох корпорацій перевищує 3,5 ВВП України. А ВВП США - як і Гонконгу, Сінгапуру або Великої Британії – на 30-50 % забезпечується малим бізнесом. В Україні – лише на 10-15 %.

В рейтингу зручності ведення бізнесу від Світового банку Doing Business 2011 США, Гонконг, Сінгапур і Велика Британія посідають перші місця, Україна - на 145-й позиції зі 183 можливих. Поруч із нами – країни Центральної Африки, найбідніші держави Латинської Америки. У кожній із цих країн правила ведення бізнесу настільки складні, що підприємцям – у першу чергу дрібним – просто не реально виконувати всі приписи та сплачувати всі податки, не розорившись.

Сінгапур по легкості ведення бізнесу в рейтингу Doing Business 2011 (складність податкової системи займає перше місце).

ВВП складає -177,1 млрд, ВВП на душу населення -52,2 тис.

З 4,7 млн населення близько 3,5 млн осіб зайнято в малому бізнесі. Близько 90% всіх підприємств країни належать до категорії малого та середнього підприємництва.

Часта малого бізнесу у ВВП – понад 25% (15% виробничого сектору, 17% сфери послуг тощо).

Так у Сінгапурі реєстрація підприємства у найпростішому вигляді займає один день

(у разі необхідності отримання ліцензії – кілька тижнів).

Основна процедура –реєстрація підприємницької діяльності (близько 35\$); за необхідності- резервування торгового найменування (приблизно \$10+\$14 на рік за продовження).

Облік доходів і витрат найпростіший. Контролюється державними ревізорами (Accounting and Corporate Regulatory Authority), штрафи та порушення-\$60-\$350

Для стаціонарної роздрібної торгівлі обов'язковий касовий апарат (фіскальний).

Декларація за податком на дохід фізосіб подається раз на рік (- до 15 квітня)

Дохід до 15 тис. не оподатковується. При обороті від \$15 тис. до\$ 690тис. сплачується прибутковий податок за прогресивною ставкою 3,5 -20%. Ті, хто перевищив оборот у \$690 тис. зобов'язані реєструватися платником GST(Goods&Service Tax- аналога ПДВ), ставка якого становить до 7%

Штрафи за податкові порушення -\$50-\$1000.
 Оподаткування зарплат здійснюються наступним чином, 35% включно із соціальним податком (мед страховка,пенсійні відрахування тощо.)
 Штрафи за порушення \$50-\$100.
 В Україні: внесення даних до Єдиного держреєстру ,постановка ,постановка на облік у податковій і соцфондах (загалом 8 процедур) займають 2-10 днів.
 Вартість 34-400 гривень (включно з нотаріальними послугами тощо).
 Для переходу на єдиний податок потрібен аванс у 200 гривень (за місяць). Оборот- не більше ніж 500 тис. грн.; кількість найманих робітників -до 10 осіб на рік.

Облік доходів і витрат (для платника ,який вибрав єдиний податок).Податок та ПФ здійснюють контроль річного обороту та кількості працівників.
 Облік витрат і наявність документів, що їх підтверджують (для фізособи -платника прибуткового податку).
 Штраф за недоплату-10-50% від суми зниження податкових зобов'язань.
 Для платника єдиного податку касовий апарат необов'язковий (за винятком реалізації підакцизних товарів).
 Платником єдиного податку шокварталу здають статзвіт ,податкову звітність, раз на рік звітують у ПФ. Зобов'язані звітувати про валютні цінності у разі їх наявності.

Платники прибуткового податку шокварталу звітують перед податковою, раз на рік здають декларацію.
 Штраф за несвочасне подання декларації-70 грн+10-50% від суми нарахованого податкового зобов'язання.
 Платники єдиного податку -200 грн на місяць.
 Платники прибуткового податку-15%.
 Мають право добровільно зареєструватися платником ПДВ (20%).
 При обороті понад 500 тис.грн реєстрація платником ПДВ стає обов'язковою.
 Платники єдиного податку, які перевищили граничний оборот за підсумками року ,зобов'язані сплатити із сум перевищення 15% прибуткового податку та 20% ПДВ і втрачають право працювати за спрощеною системою.
 Штрафи за несплату -10-50% недоїмки.
 Близько 34% для платників єдиного податку (включно з платежами до ПФ і соцфондів).
 15% для платників прибуткового податку (сплату відрахувань до ПФ законодавчо не врегульовано).

Існує ще одна залежність розвитку малого підприємництва та рівня адекватності податкової системи – це співвідношення заробітної плати та ВВП. У країн третього звіту за даними Eurostat, doingbusiness.org, цей показник коливається в межах 0,1-0,2; у постсоціалістичних держав він становить від 0,2 – 0,4, у Великій Британії близький до 1. Умовно цей показник свідчить, яка частина вироблених в Україні благ проходить через руки працездатного населення.

Розвиток малого бізнесу також виступає дійовим чинником, що пом'якшує соціальну напругу і сприяє демократизації ринкових відносин, тому що саме він є фундаментальною основою формування "середнього класу", а отже, й послаблення властивої ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації.

Отже, значення малого бізнесу в ринковій економіці дуже велике. Без малого бізнесу ринкова економіка ні функціонувати, ні розвиватися не в змозі. Становлення та розвиток його є однією з основних проблем економічної політики в умовах переходові від адміністративно-командної економіки до нормальної ринкової економіки. Малий бізнес у ринковій економіці - головний сектор, що визначає темпи економічного росту, структуру і якість валового національного продукту.

Істотний внесок вносити малий бізнес у формування конкурентного середовища, що для нашої високомонополізованої економіки має першорядне значення. Не можна також забувати, що малі підприємства менше впливають і на екологічне становище. Немаловажна роль малого бізнесу в здійсненні прориву в ряді найважливіших напрямків НТП, насамперед в області електроніки, кібернетики й інформатики.

У нашій країні цю роль важко переоцінити. Всі ці і багато інших властивостей малого бізнесу роблять його розвиток істотним чинником і складовою частиною реформування економіки України.

У розвинутих країнах саме малому бізнесу приділяються увага в державному масштабі. Держава підтримує малий бізнес як грошіма, так і різноманітними пільгами, у сфері податкової політики. Проте, із великим жалем, залишається констатувати, що більш над усе не повезло в ході економічних перетворень, що розгорнулися в Україні, малому бізнесу. Діючої системи стимулювання створення малих підприємств не існує, як і немає господарського механізму їхньої підтримки. Не розроблена державна програма розвитку малих підприємств.

Світовий досвід і практика господарювання показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що постійно змінюється, є мале підприємство. Набутий власний досвід, позитивні результати розвитку малого підприємництва в країнах, які пройшли етап реформування економічних систем, показують, що воно є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами. А малі підприємства, за певних умов і за підтримки з боку держави, -- потенційно інноваційні, гнучкі й витратоефективні, мають підприємницький досвід і достатній професійний рівень.

Об'єктивними перевагами сучасної ринкової економіки є ефективне і переважно раціональне використання виробничих ресурсів, динамізм, конкурентність, високі адаптаційні властивості науково-технічного прогресу тощо. Ринковий механізм господарювання забезпечує свободу економічного вибору, реалізацію власного економічного інтересу та взаємоузгодженість інтересів ринкових суб'єктів. Не менш важливими ознаками ринкової економіки є реалізація підприємницького потенціалу, мобілізація самостійної ініціативи господарського суб'єкта. Отже, мале підприємство виступає рушійною силою соціально-економічного розвитку.

Мале підприємство є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відіграв роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємство відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого підприємництва набувають особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого підприємництва до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує в число першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

У структурі сучасної змішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються мале, середнє та велике підприємство. Але на відміну від двох останніх, мале підприємство є вихідним, найбільш численним, а тому і найбільш поширеним сектором економіки. Відмінності між цими трьома видами підприємництва зумовлені різним рівнем суспільного розподілу праці, характером спеціалізації та усупільнення виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу.

Мале підприємство -- це самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу.

За оцінками експертів Світового банку, тільки у країнах, що розвиваються, існує близько 50 визначень малого підприємства. У різних країнах використовують різні класифікаційні ознаки (критерії) віднесення підприємства до розряду малих. Так, у Японії такими критеріями є розмір капіталу, Чисельність працюючих та галузева належність. Згідно з чинним законодавством до малих та середніх відносять юридичне самостійні підприємства, що мають до 300 робітників, у галузях промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку, кредиту, комунального господарства; до 100 -- в оптовій торгівлі; до 50 -- у роздрібній торгівлі та сфері послуг. На практиці малі та середні підприємства поділяють на сім груп залежно від чисельності зайнятих: 1-4, 5-9, 10-29, 30-49, 50-99, 100-299, 300-499 робітників. У Великобританії у виробничій сфері фірма офіційно вважається малою, якщо в ній зайнято до 200 осіб. У більшості інших секторів економіки основним критерієм визначення малого підприємства є показник річного обороту, який не повинен перевищувати 250 тис. фунтів стерлінгів. Кількість зайнятих і обсяг основного капіталу -- такі критерії віднесення підприємства до розряду дрібних в Італії, в Індії -- чисельність зайнятих і обсяг інвестицій, а в багатьох галузях -- ще й рівень використання енергії.

У Франції малими вважаються підприємства, на яких чисельність зайнятих не перевищує 500 чол. і річний оборот до стягування податків, оцінений на момент закриття підсумкового балансу, нижче за 200 млн. франків. Причому в різних галузях економіки розмір фірми оцінюється по-різному. Якщо в сільському господарстві і харчовій промисловості фірми із зайнятістю понад 200 чол. вважаються великими, то в галузі виробництва обладнання поріг чисельності 500 чол.

У Швеції система віднесення підприємств до малих згідно з французькою, але там дію ще і такі показники як: стадії зростання, галузева приналежність, географічна сфера діяльності, специфічні характеристики власників і керівників (жінки-підприємці, іноземці), типи проблем характерні для підприємства.

У Німеччині певне поняття про малий бізнес відсутнє, але відповідно до класифікації федерального міністерства господарства до дрібних відносять фірми з числом зайнятих до 49 чол. і щорічним оборотом менше за 1 млн. марок. Дрібні і середні фірми – це фірми, якими керують юридично самостійні власники, що безпосередньо беруть участь у виробництві, що повністю беруть на себе економічний ризик і що фінансують свою діяльність, як правило, без залучення кредитних коштів.

У Сполучених Штатах Америки федеральним законом про малий бізнес встановлено, що мала фірма – це фірма, що має одного або декількох власників, з числом зайнятих не більше 500 чол., величиною активів не більше 5.000.000 \$ і річним прибутком не понад 2.000.000 \$. У залежності від кількості найнятих працівників всі підприємства в США діляться на:

- найменші 1 - 24 зайнятих;
- малі 25 - 99 зайнятих;
- проміжні 100 - 499 зайнятих;
- великі 500 - 999 зайнятих;
- найбільші 1000 і більш зайнятих.

Потрібно відмітити що тут, як і в багатьох інших країнах, грає роль і галузева структура підприємства. Причому в одних галузях грає визначальну роль кількість зайнятих (обробляюча і добувна промисловість), а в інших величина обороту (будівництво, торгівля, послуги). Норми критеріїв різні для підприємств, працюючих в різних галузях економіки США.

У США малими вважаються підприємства, керовані незалежними власниками і що не займають домінуючого положення на товарних ринках.

Згідно з Указом Президента України "Про державну підтримку малого підприємництва" суб'єктами малого підприємництва є зареєстровані у встановленому порядку фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, а також юридичні особи - суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня облікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб та обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1000000 грн.

Для підприємництва все більш важливою стає швидка і гнучка адаптація внутрішньої і зовнішньої середи фірми до невизначеної господарської середи. Підприємця все більше усвідомлюють необхідність використати не тільки переваги спеціалізації, особливу атмосферу зацікавленості, але і можливості, які відкриваються при виробничій кооперації: економія на масштабах, спільні науково-дослідні розробки, розділення ризику.

Значний плюс малих підприємств полягає в тому, що багато хто з них виявився більш пристосованими, ніж великі компанії, до умов розвитку в кризові періоди для економіки. Великі фірми не так чутливо і швидко реагують на які-небудь зміни в економіці. Не випадково в політиці урядів Німеччини, США, Японії і багатьох інших розвинених капіталістичних країн допомога дрібному бізнесу займає особливе місце. Невеликі підприємства найбільш чуйно реагують на зміну в економіці, на падіння або підвищення норми прибутку в галузях економіки. Розорення і утворення нових компаній відбувається, передусім, в монополізованому секторі і лише пізніше, набравши силу, відбуваються і на більш великих фірмах, відбиваючись на їх діяльності. У таких умовах великі компанії експортують капітал. Дрібні ж фірми, як правило, не мають такої можливості. Для виживання дрібні фірми вимушені переглядати свою виробничу і збутову діяльність. Ті фірми, які зуміли пристосуватися вижили, інші просто розорилися. Однак, розвиток малих підприємств при подоланні цієї кризи служив важливим засобом для оздоровлення економіки. І пояснюється це передусім роллю і функціями, які малий бізнес виконує.

По-перше, мале підприємництво формує конкурентне середовище. Відомо, що в умовах вільної ринкової економіки конкуренція є відображенням відносин змагання між господарськими елементами, коли їх самостійна діяльність ефективно обмежує можливості кожного з них вплинути на загальні умови обігу товарів на даному ринку, а також стимулює виробництво тих товарів, яких потребує споживач. Тоді діяльність учасників ринкових відносин набуває динамічного характеру, вона пов'язана з економічною відповідальністю та ризиком підприємця, що перетворює його на своєрідний соціальний двигун економічного розвитку. Мале підприємництво допомагає утвердженню конкурентних відносин, бо воно є антимонопольним за своєю природою, що виявляється в різноманітних аспектах його функціонування. З одного боку, малий бізнес, внаслідок численності елементів, що його складають, та їх високого динамізму значно меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства. З іншого боку, за умов вузької спеціалізації та використання новітньої техніки він виступає як дійовий конкурент, що підтримує монополістичні позиції великих корпорацій. Саме ця риса малого бізнесу відіграла суттєву роль у послабленні, а іноді й у подоланні розвинутими країнами притаманної великому капіталу тенденції до монополізації та затримки технічного прогресу.

По-друге, мале підприємництво, оперативно реагуючи на зміни кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця його риса набула в сучасних умовах особливого значення внаслідок швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення науково-технічного прогресу (НТП), зростання номенклатури промислових товарів та послуг.

По-третє, величезним є внесок малого підприємництва в здійснення прориву з ряду важливих напрямів НТП, передусім у галузі електроніки, кібернетики, інформатики. Сприяючи прискоренню реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукомісткої продукції, малий бізнес, тим самим, виступає провідником НТП. Наприклад, більшість дрібних фірм, що з'явилися наприкінці 80-х років у Великобританії, є найбільш технічно оснащеними. А у США на сектор малого бізнесу припадає близько 50 % науково-технічних розробок.

По-четверте, мале підприємництво робить вагомий внесок у вирішення проблеми зайнятості. Ця функція виявляється у здатності малого підприємництва створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки. У розвинутих країнах на малий бізнес припадає в середньому 50 % всіх зайнятих та до 70-80 % нових робочих місць. Якщо у період криз 70-80-х років у розвинутих країнах ішов процес скорочення робочих місць на великих підприємствах, то дрібні фірми їх не тільки зберегли, а й навіть створювали нові.

По-п'яте, важлива функція малого підприємництва полягає в пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, бо саме воно є фундаментальною основою формування середнього класу. Отже, воно виконує функцію послаблення притаманної ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації та розширення соціальної бази реформ, що здійснюються на даному етапі. Без орієнтації на таку соціальну базу ринкового середовища, яким є середній клас, запроваджені реформи приречені на провал.

Таким чином, роль та функції малого підприємництва полягають не тільки в тому, що воно є одним із найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важливою функцією є сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто воно відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту.

Висновки. Отже, політика стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні потребує в першу чергу забезпечення стабільності в оподаткуванні прийняття нормативно правових актів, які в своїй основі повинні досягнути мети посилення стимулюючого впливу податків на розвиток виробництва, збільшення видів податкових пільг для малого бізнесу, зростання обов'язковості та рівності у сплаті податків усіх юридичних і фізичних осіб. Для досягнення вищезазначених цілей пріоритетними напрямками реалізації економічної політики України повинні стати:

- оптимізація та спрощення процедур за початкування підприємницької діяльності в Україні;
- зосередження розв'язання завдань зі створення ефективної системи підтримки розвитку та моніторингу малого підприємництва в єдиному уповноваженому державою центрі;
- розроблення і запровадження сучасного механізму надання пільг малому бізнесу;
- удосконалення нормативно правових відносин з урахування їх сучасного стану, перспектив розвитку та найважливіших чинників впливу, обов'язкова наукова експертиза законодавчих та управлінських рішень з метою вироблення правильної стратегії і прийняття оперативних рішень щодо їх нормалізації та попередження економічних загроз;
- спрямування державних ресурсів та фінансового забезпечення на кредитування ефективних виробництв та підтримки структурної перебудови економіки з напрямку розвитку малого бізнесу.

Література.

1. Дідур С. В. Регулювання попиту та пропозиції на макrorівні / С. В. Дідур; монографія. – К.: Науковий світ, 2005. – 320 с.
2. Прогнозування і розробка програм. / Під ред. В. Ф. Бессідіна; методичні рекомендації. – К.: НДЕІ, 2000. – 470 с.

3. Обґрунтування інноваційної моделі структурної перебудови економіки України./ НАН України. – К.: Центр дослідження науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва, 2005. – 64 с.
4. Решетило В. П. Экономическая синергетика институциональных изменений./ В. П. Решетило; монография. – Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2006. – 288 с.
5. Статистичний щорічник України за 2009 р. – К.: Державне підприємство „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2010. – 566 с.
6. Використані дані cia.gov, doingbusiness.org, eurostat, Національних статистичних відомств.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"